

УДК 343.3

ORCID ID 0000-0002-8180-0960

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-2-7-59-65>**Киренко Сергій Георгійович,**

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри права

Київського національного лінгвістичного

університету,

м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Анотація. У статті розглядаються питання кримінально-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю. Автор досліджує специфічні ознаки окремих злочинів проти громадської безпеки, констатує наявність проблем нормативного та правозастосовного характеру у цій сфері і пропонує шляхи їх вирішення.

Ключові слова: організована злочинність, злочинна організація, злочинний вплив, диспозиція.

Annotation. The article considers the issues of criminal law support in the fight against organized crime. The author examines the specific features of crimes under Articles 255, 255-1, 255-3 of the Criminal Code of Ukraine. It is pointed out that it is inexpedient to use the phrase "a person who exerts criminal influence" in part five of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine, as the characteristics of such a subject are constitutive for crimes under parts one and four of this article. The author also draws attention to the incorrectness of the indication in the disposition of part five of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine on actions provided, in particular, part two of this article, as part two provides for liability for participation in a criminal organization, but for persons specified in part 5. According to this article, it is not the participation in a criminal organization that is characteristic, but the performance of organizational or managerial functions in such criminal associations.

The paper proposes a new version of the fifth part of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine with an indication of the specific features of such a subject of increased criminal influence as "thief in law". A new version of the sixth part of Article 255 of the Criminal Code of Ukraine has been proposed, which provides for a special ground for exemption from criminal liability for the actions specified in this article. In order to properly classify criminal offenses committed by a criminal organization, it is proposed to supplement a number of articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine with instructions to commit them by criminal organizations, and to add a reference to the commission of a criminal offense by a criminal organization to the second paragraph of the first part of Article 67 of the Criminal Code of Ukraine. The author points out the need to remove the legislative indication of the intentional nature of the act provided for in part 1 of Article 255-1 of

the Criminal Code of Ukraine, as the establishment or spread of criminal influence in society can not be negligent. It is proposed to supplement the disposition of the first part of Article 255-3 of the Criminal Code of Ukraine with an indication of assistance in committing criminal activity.

Key words: organized crime, criminal organization, criminal influence, disposition.

Боротьба з організованою злочинністю потребує всебічної уваги з боку держави, що вимагає, у свою чергу, наявності належного кримінально-правового забезпечення, без якого неможливо протидіяти цьому вкрай небезпечному явищу. На жаль, доводиться констатувати, що, незважаючи на останні зміни у Кримінальному кодексі (далі КК) України в цій сфері (пов'язані, зокрема, з новою редакцією ст. 255, появою статей 255-1-255-3 та ін.), проблеми некоректного формулювання окремих складів злочинів, відсутності чіткого роз'яснення термінів, які застосовуються у чинному кримінальному законодавстві України, адекватної кваліфікації злочинів, вчинених різноманітними злочинними об'єднаннями залишаються актуальними.

Різноманітні аспекти кримінально-правової боротьби з організованою злочинністю розглядалися у працях таких дослідників як Л. Аркуша, Л.В. Багрій-Шахматов, П.Д. Біленчук, О.І. Гуров, О.М. Джу́жа, О.Г. Кальман, В.О. Навроцький, О.В. Філімонов та ін., проте, як вже зазначалося, питання кримінально-правового забезпечення боротьби з цим небезпечним явищем вимагають подальшої роботи.

Метою цієї статті є розробка пропозицій по вдосконаленню чинного кримінального законодавства України у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Диспозиція ч. 1 ст. 255 КК України передбачає відповідальність за створення злочинної організації, керівництво такою організацією або її структурними частинами. Позитивним у новій редакції диспозиції ч. 1 ст. 255 КК України є усунення законодавчої колізії, яка існувала довгий час між ч. 1 ст. 255 та ч. 4 ст. 28 КК України стосовно мети злочинної організації і на що автор звертав увагу у попередніх публікаціях, вказуючи на неприпустимість колізії між Загальною та Особливою частиною КК України [1, с. 27]. Справа в тім, що у ч. 1 ст. 255 КК України метою злочинної організації визнавалося, зокрема, вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (тобто законодавець застосовував поняття однини), у той же час у ч. 4 ст. 28 КК України серед цілей злочинної організації вказувалося на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (тобто у цьому випадку законодавець застосовує поняття множини, що більше відображає сутність злочинної організації). В кінцевому підсумку було незрозуміло, скільки тяжких або особливо злочинів повинно замислюватися при створенні злочинного об'єднання для визнання його злочинною організацією: хоча б один (як зазначалося у ч. 1 ст. 255 КК України) або як мінімум два (як вимагала ч. 4 ст. 28 КК України). В.О. Навроцький з приводу такого роду питань зазначав: «...існуючу невідповідність неможливо усунути, виходячи з норм чинного кримінального законодавства. Адже це суперечливість закону,

допущена самим законодавцем» [2, с. 189]. Зараз це питання абсолютно правильно вирішено на користь ч. 4 ст. 28 КК України і ч. 1 ст. 255 КК України, як зазначалося вище, вже не суперечить нормі Загальної частини КК України. Частина 2 ст. 255 КК України передбачає відповідальність за участь у злочинній організації, ч. 3 встановлює відповідальність за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища, ч. 4 статті передбачає підвищену відповідальність за створення злочинної спільноти, тобто об'єднання двох чи більше злочинних організацій, керівництво такою спільнотою, а в ч. 5 мова йде про дії, передбачені частинами першою, другою або четвертою цієї статті, вчинені особою, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі». Згідно з п. 1 Примітки до ст. 255 КК України, під злочинним впливом у цій статті та статтях 255-1, 255-3 цього Кодексу слід розуміти будь-які дії особи, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності. Пункт 2 Примітки зазначає, що під особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», у цій статті та статтях 255-1, 255-3 цього Кодексу слід розуміти особу, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям здійснює злочинний вплив і координує діяльність інших осіб, які здійснюють злочинний вплив. З приводу вищевказаних положень слід зробити наступні зауваження. Чи можна взагалі створити злочинну організацію, злочинну спільноту, керувати ними або їхніми структурними частинами (тобто вчинити дії, передбачені ч. 1 та ч. 4 ст. 255 КК України) не маючи при цьому авторитету, інших особистих якостей чи можливостей – тобто ознак, характерних, зокрема, для особи, яка здійснює злочинний вплив, а саме - для суб'єкта злочину, передбаченого ч. 5 цієї статті? Відповідь очевидна – ні. Це, на жаль, у легальному секторі суспільства (тобто на підприємствах, в установах чи організаціях, які діють відповідно до закону) можлива ситуація, коли особа стає, наприклад, керівником не завдяки власному авторитету, професійним якостям, а завдяки родинним чи іншим зв'язкам або за дії, що не входять до її професійної компетенції. У нелегальному («тіньовому») секторі суспільства більш серйозний відбір на ролі керівників, які повинні вміти протидіяти і закону, і конкурентам, здатним на все. Отже, виходить парадоксальна ситуація: вчинити злочин, передбачений ч. 1 чи ч. 4 ст. 255 КК України, може лише особа, характеристики якої є прерогативою ч. 5 статті, яка, у свою чергу, є обтяжуючою обставиною для ч. 1 і ч. 4 цієї статті. Можливим виходом з цієї ситуації є виключення словосполучення «особою, яка здійснює злочинний вплив» з диспозиції ч. 5 ст. 255 КК України, оскільки ознаки такої особи є конститутивними для суб'єкта злочинів, передбачених ч. 1 і ч. 4 цієї статті. Також видається некоректною вказівка у диспозиції ч. 5 ст. 255 КК України на дії, передбачені, зокрема, частиною другою цієї статті, оскільки ч. 2 передбачає відповідальність за участь у злочинній організації, проте для осіб,

вказаних у ч. 5 цієї статті, характерним є не участь у злочинній організації, а вчинення організаційних або керівних функцій у такого роду злочинних об'єднаннях.

Наступне. Диспозиція ч. 5 ст. 255 КК України містить вказівку на «особу, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», проте роз'яснення терміну «вор в законі» у статті відсутнє, хоча мова йде про особу, яка знаходиться на верхніх сходинках злочинної ієрархії. Оскільки надання такого статусу вимагає у злочинному світі певної процедури (наприклад, так званої «коронації» на «сходці» - злочинному зібранні), то потрібно хоча в загальних рисах зазначити цей момент у тексті статті, інакше залишається незрозумілим, у чому саме полягає специфіка статусу «вора в законі» серед інших суб'єктів підвищеного злочинного впливу. На необхідності чіткості та однозначності кримінально-правової термінології справедливо акцентує увагу З.А. Тростюк [3, с. 16].

Дуже актуальним є питання правильної кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених злочинними організаціями. Як, наприклад, кваліфікувати крадіжку чи вимагання, вчинені злочинною організацією, адже ані ст. 185, ані ст. 189 як, до речі, і переважна більшість статей Особливої частини КК України, не передбачають відповідальності за вчинення відповідних дій саме злочинною організацією. Згідно з п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23 грудня 2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», злочини, вчинені у складі злочинної організації, належить самостійно кваліфікувати за відповідними нормами за сукупністю з нормою, яка передбачає відповідальність за створення такої організації, участь у ній. В.О. Навроцький з приводу подібних моментів у свій час зазначав: «Статтею 255 не охоплюється вчинення в складі злочинної організації злочинів, передбачених іншими статтями Особливої частини КК. Якщо такі злочини вчинені цією злочинною організацією, то скоєне слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 255 та відповідними частинами статей Особливої частини КК, які передбачають форму співучасті, найбільш близьку до злочинної організації (вчинення злочину організованою групою, а якщо це не передбачено – то групою осіб за попередньою змовою тощо) [4, с. 784]. Виходячи з вимог чинного законодавства, такий підхід є дискусійним, оскільки виникає небезпека застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією, яка прямо заборонена у ч. 4 ст. 3 КК України (адже, згідно зі ст. 28 КК України, злочинна організація, організована група та група осіб за попередньою змовою - це різні форми співучасті, а отже, не можна підміняти одну форму співучасті іншою). Варіантом вирішення цієї проблеми може бути наступне: у статтях Особливої частини КК України, в яких є вказівки на вчинення відповідних кримінальних правопорушень групою осіб за попередньою змовою та організованою групою, потрібно додатково вказати на випадки вчинення цих кримінальних правопорушень злочинною організацією, при цьому одночасно необхідно доповнити п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України вказівкою на вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією (для випадків вчинення кримінальних правопорушень, відповідальність за які

передбачені тими статтями Особливої частини КК, які взагалі не містять окремої вказівки на різні форми співучасті).

Окремої уваги заслуговує ч. 6 ст. 255 КК України, яка зазначає, що звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною другою або третьою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно повідомила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю. Справа в тім, що організатор або керівник злочинної організації в принципі не можуть вчинити злочин, передбачений ч. 2 ст. 255 КК України, оскільки там мова йде про участь у злочинній організації, а їхні дії підпадають під ознаки злочину, передбаченого ч. 1 ст. 255 КК України. Отже, організатора або керівника злочинної організації не можна звільнити від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого частиною другою цієї статті, тому що такі особи, згідно з положеннями закону, в принципі не можуть його вчинити. Таким чином діюча редакція ч. 6 ст. 255 КК України є некоректною і краще її викласти наступним чином: «Звільняється від кримінальної відповідальності особа за вчинення злочину, передбаченого частиною другою цієї статті та, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною третьою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно повідомила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю».

Частина 1 ст. 255-1 КК України передбачає відповідальність за умисне встановлення або поширення в суспільстві злочинного впливу за відсутності ознак, зазначених у частині п'ятій цього Кодексу. Виходячи з законодавчої дефініції поняття «злочинний вплив», наданої у п. 1 Примітки до ст. 255 КК України, видається зайвою вказівка в диспозиції ч. 1 ст. 255-1 КК України саме на умисний характер відповідного діяння, оскільки його в принципі неможливо вчинити з необережності. Це те ж саме, що застосовувати у ст. 185 КК України словосполучення «умисна крадіжка» чи «умисне згвалтування» у ст. 152 КК України, тобто вказувати в законі на умисний характер дій, які за своєю сутністю не бувають необережними (на відміну від, наприклад, випадків заподіяння смерті іншій людині, які дійсно можуть бути як умисними, так і необережними, а тому можуть вимагати законодавчою конкретизації щодо форми вини при їх вчиненні).

Окремо слід звернути увагу на ст. 255-3 КК України («Звернення за застосуванням злочинного впливу»). По-перше, незрозуміла наявність цифрової позначки 1 для диспозиції статті, яка складається лише з однієї частини (це є природнім для статей які складаються з двох чи більше частин і тоді дійсно є необхідність у відповідних цифрових позначках 1, 2 та ін. для кожної з частин статті). По-друге, викликає зауваження диспозиція статті, яка передбачає відповідальність за звернення до особи, яка завідомо для винного може здійснювати злочинний вплив, зокрема до особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», з метою застосування нею такого впливу. На перший погляд все нормально,

оскільки законослухняний громадянин не буде звертатися до такого роду осіб. Але уявімо наступну ситуацію: у особи викрали майно (чи здійснили рейдерське захоплення підприємства, погрожують вбивством, викрали дитину і т.п.), а правоохоронні органи, до яких вона звернулася, в силу різних причин, протягом тривалого часу не змогли нічого зробити для захисту законних інтересів потерпілої особи. Що їй робити, особливо, якщо під загрозою, наприклад, життя близької особи, а результатів з боку державних структур немає? Як свідчить досвід, така особа буде шукати допомогу де тільки зможе, у тому числі є ймовірність того, що саме у тих осіб, про яких йде мова у ст. 255-3 КК України, причому допомогу у тих питаннях, які за своїм статусом повинні були вирішити державні структури і не вирішили. Виходячи зі змісту ст. 255-3 КК України таку особу потрібно притягати до кримінальної відповідальності, але чи буде це справедливо? Людина зверталася не за допомогою у вбивстві, торгівлі наркотичними засобами і т.п. – вона просто втратила надію на допомогу з боку держави у захисті своїх прав, гарантованих, зокрема, Конституцією України. В.П. Шейнов справедливо вказує на такі природні потреби людини, як потреба в безпеці та потреба належати до спільноти [5, с. 10, 21]. Якщо людина не відчуває турботу та захист з боку держави, вона починає шукати альтернативну державі силу, яка здатна захистити її та потурбуватися про неї, і такою силою може стати організована злочинність, яка являє собою альтернативну державі форму організації людей. Виходячи з вищезазначеного, з метою об'єктивної кримінально-правової оцінки вчиненого, потрібно вказати у диспозиції ст. 255-3 КК України на мету допомоги винному з боку відповідних осіб у здійсненні саме злочинної діяльності.

За результатами дослідження автор дійшов наступних висновків:

1. Диспозицію ч. 5 ст. 255 КК України викласти у наступній редакції: «Дії, передбачені частиною першою або четвертою цієї статті, вчинені особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», наданому злочинним зібранням (сходкою).
2. Частину 6 ст. 255 КК України викласти у наступній редакції: «Звільняється від кримінальної відповідальності особа за вчинення злочину, передбаченого частиною другою цієї статті та, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною третьою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні цього злочину добровільно повідомила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю».
3. У статтях Особливої частини КК України, в яких є вказівки на вчинення відповідних кримінальних правопорушень групою осіб за попередньою змовою та організованою групою, потрібно додатково вказати на випадки вчинення цих кримінальних правопорушень злочинною організацією, при цьому одночасно необхідно доповнити п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України вказівкою на вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією.

4. Диспозицію ч. 1 ст. 255-1 КК України викласти у наступній редакції «Встановлення або поширення в суспільстві злочинного впливу за відсутності ознак, зазначених у частині п'ятій статті 255 цього Кодексу».
5. Диспозицію ст. 255-3 КК України викласти у наступній редакції: Звернення до особи, яка завідомо для винного може здійснювати злочинний вплив, зокрема до особи, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», з метою застосування нею такого впливу для допомоги у здійсненні злочинної діяльності».

Вказані заходи дозволять забезпечити належний рівень кримінально-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю.

Література

1. Киренко С.Г. Проблеми боротьби з організованою злочинністю та корупцією в Україні // Юриспруденція: теорія і практика. 2007. № 7 (33). С. 26-36.
2. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
3. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України. К.: Атіка, 2003. 144 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.
5. Шейнов В.П. Скрытое управление человеком (Психология манипулирования). Минск: Харвест, 2004. 816 с.